

Анотація

У статті розглядається проблема підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності. Основна увага зосереджується на розкритті теоретичних основ становлення та розвитку особистості майбутнього фахівця.

Аннотация

В статье рассматривается проблема подготовки будущего учителя физической культуры к профессиональной деятельности. Основное внимание сосредотачивается на раскрытии теоретических основ становления и развития личности будущего специалиста.

Summary

The article focuses on proving the problem of preparing future teachers of physical training for professional work. The main focus is on disclosure theoretical bases of formation and development of future professional.

Ключові слова: професійна компетентність, професійний розвиток, професіоналізм, професійне становлення та готовність.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональное развитие, профессионализм, профессиональное становление и готовность.

Key words: professional competence, professional development, professionalism, professional development and readiness.

Подано до редакції 10.10.13.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, доц. Бріжатою І.А.

УДК 37.015.3+37.036+159.922.72

© 2013

Михайлова О.Л.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРЕАТИВНОСТІ, ТВОРЧОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді... пов'язана з тим, що сучасне українське суспільство постійно змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Все більше показників, які потрібно враховувати в повсякденній діяльності кожної людини, також змінюється обсяг інформації, що є доступною для громадян. В той же час, система навчання, виховання та освіти не завжди встигає за цими змінами, в результаті чого виникають такі ситуації, коли молодому спеціалісту потрібно додатково здобувати знання після закінчення ВНЗ.

Найбільш важливим в процесі навчання є те, що основна частина інформації не повинне залишатися суто теоретичними викладками, а має бути усвідомлена та використана у прикладній діяльності фахівця. В той же час – неможна допускати того, щоб обсяг теоретичних знань знижувався, тому що майбутній фахівець має обов'язково усвідомлювати те що він має робити в своїй професійній діяльності.

В першу чергу все зазначене вище означає, що сучасний фахівець не повинен зупинятися у своєму розвитку та здобутті нових знань, вмінь та навичок. Тобто, він має постійно займатися самоосвітою, на всіх етапах своїй професійної діяльності.

В той же час, зрозуміло, що фундамент для подальшої діяльності у сфері саморозвитку та самоосвіти закладається ще під час навчання у школі. І, а тому в разі, якщо це вміння не буде сформовано – неможливо сказати, чи зможе воно достатньо розвинути в уже в умовах вишу.

Таким чином, до проблеми підготовки фахівця, який вміє займатися самоосвітою, має долучатися шкільний вчитель. І саме він має надавати учням розуміння про необхідність самостійного пошуку і обробки великих обсягів інформації у професійній сфері протягом всього їх життя та діяльності за фахом.

Для подібної самоосвітньої діяльності потрібно опікуватися розвитком здатності школяра створювати нові поняття і формувати нові навички, висувати гіпотези та перевіряти їх на практиці. Без розуміння внутрішніх правил формування системи знань уся діяльність в рамках самоосвіти буде мати характер "завчання", що не надасть практичного значення отриманим знанням і призведе до накопичення непотрібних теоретичних знань і до втрати сенсу в їх отриманні.

За здатність зрозуміти систематику галузі та створити у ній нові поняття і відповідає у першу чергу інтелектуально-креативне мислення. В його розвитку і полягає одне з основних завдань вчителя. Таким чином, він знаходиться у складному становищі. З одного боку, він має докладати значних зусиль для того, щоб викликати цікавість учнів та бажання розбиратися в його предметі; з іншого – вчитель не має забувати про те, що його галузі також постійно розвиваються і він має постійно відстежувати цей процес, щоб викладання не "запізнювалося" занадто сильно, відносно потреб суспільства на конкретному етапі його розвитку. Зазначимо, що в даній ситуації вчитель ні в якому разі не має бути диктатором, який не надає учням змоги самостійного пошуку знань, але він повинен розуміти, що його знання з предмету мають бути достатньо широкими і в тому що стосується історичного розвитку цієї науки, і в конкретних деталях найновіших досліджень.

Повертаючись до учнів та їх самоосвіти: створення нових понять, про яке було сказано раніше, формулювання та перевірка гіпотез є складовими частинами наукового пошуку. Це ще раз підкреслює необхідність надавати учням знань не у рамках механічного завчання, а у рамках дійсного розуміння законів за якими формується система всієї галузі знань.

Для того, щоб зрозуміти сутність питання, розглянемо поняття, які приводять нас до проблеми зв'язку творчості, креативності та інтелекту.

Теоретично, поняття "креативність" є зрозумілим, але практично – воно не є остаточно визначеним. Потрібно зазначити, що його дослідження та виділення серед інших почалося ще з кінця 50-х рр. XX ст., цей процес було започатковано Дж.Гілфордом, хоча деякі основи закладалися раніше, під час досліджень, пов'язаних з творчістю.

Проте, не дивлячись на довгу історію існування терміну, думка кожного нового дослідника відрізнялася від попередніх умовивідів. Таким чином, більше ніж через півстоліття, не виведено деякого загального поняття, щодо креативності. Наявні тільки схожі загальні положення. В той же час, більшість дослідників збігаються у думці, що креативність є необхідною для багатьох аспектів людської діяльності, в тому числі – професійної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... свідчить про те, що на думку багатьох дослідників, креативність необхідна для того, щоб повністю реалізувати професійний та творчий потенціал кожної окремої особистості.

До того ж, широко розглядається креативність з філософської точки зору. У тому числі серед досліджень сучасних українських філософів креативність розглядається доволі часто. Так, наприклад, Н.Хамітов вбачає у ній творіння на різних рівнях буття, а В.Табачевський розглядає її як філософсько-антропологічне питання про сутність людини в координатах постмодерну [5, с. 7].

Необхідно відмітити, що подібний підхід доволі сильно відрізняється від розгляду поняття креативності з точки зору соціології, психології та педагогіки. Філософія та її відношення до поняття креативності – це один з прикладів того, наскільки сильно залежить формулювання конкретного визначення та розуміння поняття в залежності від сфери його використання конкретними дослідниками та галузями.

Таким чином, потрібно також зазначити, що М.Бурда, Н.Буринська, С.Гончаренко, В.Мадзігон, Ю.Мальований, В.Моляко та інші українські психологи та педагоги розглядали в минулому та розглядають тепер питання креативності під різними кутами, залежно від власного напрямку дослідження.

Інші дослідження стосуються проблеми розвитку креативних здібностей у представників різних професій та використання цих здібностей у діяльності. В той же час, за рахунок неоднозначного розуміння самого поняття – ці дослідження мають дещо різний характер та потребують від фахівця великого спектру різноманітних характеристик, які не завжди перетинаються між собою для різних галузей людської діяльності і напрямків дослідження у рамках різних наукових течій.

Проблема розуміння поняття креативності не є вирішеною і на даний час.

Доволі часто досліджувалося питання розвиненості креативності як представників творчих професій: художників, музикантів та ін., так і менеджерів та військовослужбовців. А такі дослідники, як Н.Вишнякова, Д.Чернилевський, А.Морозов, В.Фрицюк, К.Урбан, І.Гриненко, С.Сисоєва та ін. розглядали розвиненість креативних та творчих здібностей у представників педагогічних професій, що включали в себе як вчителів точних наук, так і вчителів гуманітарних предметів.

Подібна широта використання поняття є зрозумілою, оскільки створення нових знань та понять у процесі самоосвітньої та професійної діяльності є необхідним для великої кількості сфер людської професійної діяльності.

У той же час, для вчителя, чия робота включає виховний аспект, задача значно ускладнюється.

Формулювання цілей статті... полягає у виявленні поглядів дослідників на співвідношення інтелекту, креативності та творчості та зведення їх точок зору до єдиного знаменника, стосовно вчителів та їх здатності надавати учням знань для подальшої діяльності у рамках самоосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження... почнемо з того, що помітимо: поєднання креативності та творчості завжди існувало. В той же час, на деякому етапі було сказано, що творчість виступає, в першу чергу, як уміння створювати деякі нові поняття, що дають новий підхід до проблеми. Такої думки дотримувалися, наприклад, С.Рубінштейн, А.Матюшкін, М.Ярошевський. При цьому сама творчість в їх розумінні виступає процесом, а креативність – потенціалом для цього процесу [3; 4; 9].

В той же час інші дослідники, наприклад, Є.Ільїн, відмічали не досить точно визначений спектр розуміння творчих здібностей взагалі, тому намагався поєднати творчість та креативність як загальні якості поведінки конкретної особистості, а не загальний процес чи потенціал [2].

Іншу складність у розведенні понять вносить неточність перекладів, в деяких перших роботах з креативності слова "творчість" та "креативність" використовували, як синоніми. У той же час російські та українські дослідники цього питання зажди базувалися на літературі, що була написана засновниками напрямку.

Тобто, на літературі Дж.Гілфорда та Е. Торренса. Навіть у свої дослідженнях креативності вони використовували адаптовані варіанти початкових для напрямку тестів (наприклад, тест Е.Тунік).

Також важливою проблемою залишається виокремлення здібностей від стилів, що викликає запитання щодо того чи креативність є здібністю, яку можливо розвивати, чи стилем, який є притаманним данній особистості та не може помітно змінюватися впродовж життя та професійної діяльності.

М.А.Холодна, наприклад, вважає, що не є можливим категорично виокремити ці поняття: здібності можуть мати характеристики стилів, в той час як стилі – характеристики здібностей. Причому, а ні те, а ні інше не викликати протиріччя у процесі опису, дослідження та подальшого вивчення третьою особою [8].

При цьому, значно раніше, Б.М.Теплов, поєднував здібності з фізіологією, визначав, що вони також початково закладаються в людині на рівні задатків та можуть розвиватися лише до визначеної межі [6].

Додаткова проблема полягає у тому, що зводити інтелект та креативні здібності почав ще Дж.Гілфорд. Він вбачав конкретний зв'язок цих понять і поділяв мислення на два типи: конвергентне, яке спрямоване на аналіз усіх способів розв'язання задачі та вибір серед них єдиного, який і буде вважатися вірним; та дивергентне, яке спрямоване конкретно на пошук цих різних варіантів, без виокремлення в них вірних чи невірних.

Дж.Гілфорд виділяв такі основні параметри креативності, як:

- 1) оригінальність;
- 2) семантична гнучкість;
- 3) образна адаптивна гнучкість;
- 4) семантична спонтанна гнучкість.

В пізніших роботах він виокремив шість параметрів креативності, шість здібностей:

- 1) до знаходження та постановки проблеми;
- 2) до генерування великої кількості ідей;
- 3) до створення різних ідей;
- 4) до нестандартного реагування на подразники;
- 5) до удосконалення об'єкту додаванням деталей;
- 6) до аналізу та синтезу.

Близької точки зору дотримуються і дотримувалися інші науковці, наприклад. Наприклад, як Д.Богоявленська стверджує, що творчу активність створює розвиток окремих рис характеру, а залежності від інтелекту як такої не існує [1].

Таким чином, за їх точкою зору, потрібно розглядати в першу чергу ці окремі риси характеру, їх зв'язок між собою та те, якими чином вони будуть впливати на поведінку. Складність такого підходу полягає у тому, що він передбачає сприйняття кожного випадку як унікального, в якому риси характеру одного індивідууму створили власну систему, яку потрібно оцінювати для кожного конкретного випадку. Тобто, в цьому аспекті, систематичне дослідження не є можливим.

Іншу точку зору підтримують дослідники, що продовжили розвиток ідей Е.Торренса у напрямку зв'язку інтелекту та креативних здібностей, такі, як М.Воллах, Н.Коган та С.Рубінштейн. Вони встановлювали непрямий взаємозв'язок між інтелектом та креативністю, спираючись на ідею про те, що значення IQ до 120 – креативність та інтелект можна вважати єдиним фактором, а за цією межею вони розходяться та не можуть бути пов'язані [3].

Проте, пізніше було виявлено, що при низьких показниках IQ далеко не завжди демонструється низька креативність. Тобто, потрібно говорити не про конкретний зв'язок, а про вірогідність розвитку креативності на вищому рівні при відповідному підвищенні IQ.

Не дивлячись на те, що ця ідея критикувалася через велику кількість отриманих суперечних даних, вона досі існує. Це пов'язано з тим, що інтелект вважається тим показником, рівень якого можна виміряти з доволі великою точністю. Тобто, в умовах невизначенності поняття самої креативності, саме інтелект виступає основою для конкретизації досліджуваних характеристик та представлення їх у єдиному системному підході.

Таким чином, поняття креативності настільки мало визначене у відношенні його складових частин, що дослідники намагаються віднайти будь-який показник, який би міг слугувати відправною точкою. В той же час, у погоні за цим показником – виникає небезпека досліджувати саме його, а не креативність. Коли ж, питання стосується тесту IQ – виникає ще одна складність: широка відомість досліджень цього питання і доступність IQ-тестів робить подібні показники не зовсім точними. Може опинитися, що досліджуваний суб'єкт ще до початку дослідження буде знати, що конкретно очікується від нього при виконанні тесту.

Єдине у чому більшість спеціалістів, які досліджували проблему креативності та її визначення, сходяться, на тому, що характерна особливість креативної особистості – це відсутність у неї типового асоціативного ряду, який притаманний більшості людей з відповідними і схожими умовами виховання і освіти.

Фактично, креативна людина буде створювати нові поняття за рахунок того, що її сприйняття питання відрізняється від сприйняття іншими. А відрізняється по тій причині, що процес мислення йде незвичайним, відносно основної кількості людей, шляхом.

Таким чином, креативність виступає у ролі імпульсу, творчість – процесу, а інтелектуальні здібності – можливості визначити цей процес та зберегти його для подальшого широкого використання.

Проте, потрібно відмітити, що не дивлячись на широкий спектр досліджень та більш ніж піввікову історію існування терміну "креативність", єдиної думки щодо зв'язку інтелекту, творчості та креативності досі не було вироблено, хоча дослідниками і були виведені деякі загальні тенденції та показники, але вони різняться в залежності від конкретної галузі, у рамках якої розглядалася креативність.

Висновки... є можливим зробити наступним чином: велика кількість дослідників більше ніж за 50 років існування поняття "креативність" не вивели остаточного визначення, щодо однозначного розуміння цього поняття, хоча і виокремили ряд його проявів, які є необхідними для креативної професійної діяльності у галузях, які найбільше їх цікавили цих конкретних дослідників.

Ми дотримуємося необхідності розділяти поняття креативності та творчості і сприймаємо їх як окремі категорії, пов'язані, але не однозначні, як у проявах, так і у значущості. Творчість має виступати як процес створення, а креативність – як потенціал до розвитку навичок та отримання знань і умінь займатися процесом створення у зв'язку з характерною професійною діяльністю.

З точки зору сприйняття інтелекту та креативних здібностей у єдиній системі, ми маємо враховувати це питання, але не повинні виводити конкретну залежність. Цю умову потрібно виконувати тому що інтелект відображає характер одного з факторів, який при зміні умов досягатиме іншого результату.

До того ж, під час дослідження, не потрібно робити помилки та вважати показники за тестуванням інтелекту точними даними про особистість, тому що ці тести не позбавлені можливості зробити помилку чи підготуватися до тестування. Тим більше, що на даному етапі розвитку професійної психологічної науки – тестування конкретного рівня IQ та визначення системи набору балів у ньому є загальнодоступним для всіх бажаючих.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку ми вбачаємо виведення більшої кількості особливостей, які визначають креативність та знаходження методик щодо її надійного діагностування і відповідного визначення рівня креативності особистості, а також у остаточному вияві взаємозв'язку між поняттями креативності, творчості та інтелекту.

Література

1. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная проблема творчества / Диана Борисовна Богоявленская. — Ростов : Изд-во РГУ, 1983. — 173 с.
2. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Евгений Павлович Ильин. — СПб. : Питер, 2009. — 448 с.
3. Матюшкин А.М. Мышление. Обучение. Творчество / Алексей Михайлович Матюшкин. — М. : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЭК", 2003. — 720 с.
4. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования / Сергей Леонидович Рубинштейн. — М. : Изд-во Академии наук СССР, 1958. — 278 с.
5. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах [Текст] : монографія / Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України ; Ред. В.Г. Табачковський. — К. : Наук. думка, 2004. — 246 с. — (Проект "Наукова книга"). — 246 с.
6. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М. Теплов. — М. : Изд-во АПН, 1961. — 356 с.
7. Хамитов Н.В. Философия человека: от метафизики к метаантропологии / Назил Валенович Хамитов. — К. : Ника-центр, М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002. — 336 с.
8. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума [2-е изд., перераб.] / Марина Александровна Холодная. — СПб. : Питер, 2004. — 384 с.
9. Ярошевский М.Г. Психология творчества и творчество в психологии // Вопросы психологии / Михаил Григорьевич Ярошевский. — № 6. — 1985. — С. 14-16.

Анотація

У статті розглядається проблема взаємозв'язку креативності, творчості та інтелекту. Визначення цих понять у науковій літературі та їх розуміння різними авторами.

Аннотация

В статье рассматривается проблема взаимосвязи креативности, творчества и интеллекта. Определение этих понятий в научной литературе и понимание их различными авторами.

Summary

The article focuses on providing correlation between creativity, art and intelligence. Definitions of it in the literature and understanding of the various authors.

Ключові слова: креативність, творчість, інтелект.

Ключевые слова: креативность, творчество, интеллект.

Key words: creativity, art, intelligence.

Подано до редакції 24.09.13.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф.Курлянд З.Н.